

זיקוק הזהב במעי הנעמיות

ישראל דנרובין

א מדה"ר): "שידוע הוא שאין הכלבים אוכלין עיסה, ואם יש שאוכלים - משונה היא ולא אורחיהו בהכי כלל".

ואם אכן היתה כל מטרת טיחת הזהב בבצק כדי לפתות את הנעמיות לאכול את הזהב הרי שהדעת נותנת שלא היו צריכים לטוח ולעטוף את הזהב בבצק כי אם בכל מזון אחר שדרך הבעלי חיים לאכול. ומכאן ראייה שהנעמיות אוכלות הכל, גם זהב וגם בצק - ששניהם אין דרך בעלי חיים לאכול, וכל מה שטחו את הזהב בבצק היה כדי לסייע לזיקוק הזהב.

ו. איברא שאין ראייה זו מוכרחת כיון שמצאתי לגאון רבי מאיר אריק בספרו 'מנחת פתים' (חושן משפט, סימן שצא) שדן בענין זה אם דרך בעלי החיים לאכול עיסה, והנפ"מ כמובן היא גם לאופן שבו הזיק בעל חי באכילת העיסה, האם משונה היא ומשלם חצי נזק או שמא דרכו בכך ומשלם נזק שלם. וכתב שהגם מדברי הרמב"ן נראה שאין דרך הכלב לאכול עיסה, מכל מקום שאר בהמות או תרנגולים יש בדרכם לאכול עיסה. והביא לכך ראייה ממה שאיתא במסכת בבא קמא (יח, א): "תרנגולין שהיו מחטטין בחבל דלי, ונפסק החבל ונשבר הדלי - משלמין נזק שלם... והא חבל משונה הוא, דמאוס בלישה", הרי מפורש שדרך התרנגולים לאכול עיסה.

ואם כי לא זכיתי להבין הראיה, שאכן דרך התרנגולים לנקר בעיסה לתור ולחפש אולי ימצאו שם אוכל, ומתוך כך יכול להפסק החבל שעליו יש את העיסה, אולם עדיין אין זה אומר שדרכם לאכול את העיסה, וחילוק זה פשוט זה שניקור אין זה אכילה ממש, כי דרכם לנקר באשפה למצוא אוכל.

מה גם שמריהטת לשון חז"ל שדנו על דבר הראוי לאכילת הכלב נראה שהכלב הוא מהפחות בררנים מכל בעלי החיים, ומסתבר שיכול הכלב לאכול מה שבעלי חיים אינם אוכלים, ולפיכך אין נראה לומר שרק הכלב הוא שאינו אוכל עיסה ואילו בעלי חיים אחרים אוכלים עיסה.

אולם לנידון דידן אין כל נפ"מ שכן גם אם דרך בעלי החיים לאכול בצק, עדיין יש לומר שכל מה שהאכילו את הנעמיות בזהב הניטוח בבצק היה לפי שהבצק מסייע לזיקוק הזהב.

*

אגב אורחא אכתוב סנסן נוסף בעניינם של הנעמיות: הנה איתא במסכת מועד קטן (כו, א): "רבי אבא ורב הונא בר חייא הוו יתבי קמיה דרבי אבא, בעא לאפנויי, שקליה לטוטפתיה אחתיה אבי סדיא. אתאי בת נעמיתא בעא למיבלעיה" - הנעמית רצתה לבלוע את התפילין! ומלשון הגמרא נראה שרק רצתה לעשות כן אך לא עלה בידה, ואין מפורש מפני מה אכן לא הצליחה בכך.

ודברי תורה עשירים בתלמוד ירושלמי (מועד קטן ג, ז) ששם מפורש שרבי בא חנקה והציל ממנה את התפילין: "רבי בא ורבי הונא בר חייא הוו יתביין אתת נעמיתא וחספת תפיליו דר' הונא בר חייא צדה רבי בא וחנקה". וגם בזה ראיתי בספר 'מגדים חדשים' (שם) שעמד מפני מה הוצרך רבי בא להורגה, ומהיכי יתתי שדווקא בחניקה, ויעוין שם מה שכתב בזה.

ולענ"ד הדברים פשוטים ביותר: צווארה של הבת יענה הוא מהארוכים ביותר בעולם החי, וכפי שהבאנו לעיל מדברי בעל 'ספר הברית' והדברים ידועים. נמצא איפוא שגם אם בת היענה מכניסה לפיה את התפילין עדיין יש לזה לעבור במורד כל צווארה הארוך עד שהוא מגיע למעיה.

לפיכך חנקה רבי בא תיכף ומיד, ועל ידי זה חניקה זו לא יכלו התפילין לירד למעיה, ובכך ניצלו שלא להיכנס אל תוך כור ההיתוך שבמעי הנעמיות, וכשפתחו את גרונה יכלו להוציא את התפילין כשהם שלימות.

א. מפתיע במיוחד הוא הגילוי אותו מספר לנו התלמוד הירושלמי אודות האופן שבו היה מכינים 'זהב מזוקק', וזו לשון הירושלמי (יומא ד, ד): "זהב מזוקק - שהיו מחתכין אותו כזתים וטחים אותו בצק ומאכילין אותו לנעמיות והן מסננות אותו". הנעמיות - הלוא הם בנות היענה - היו אוכלים את הזהב ומתוך כך היה הזהב יוצא ממעיהם מזוקק ונקי. הפלא ופלא.

בעל 'ספר הברית' (א, מאמר יד, ח) מתאר את טיבם של הנעמיות: "היענה היא גדולה מכל העופות שבעולם, היא עם צווארה הארוך גבוה מן הארץ ד' וה' אמות, משקלה עם נוצותיה תשעים ליטרות, משכנה באפריקא ובארביא ובאינדיא במדברות בארץ ציה מקום אשר לא יעבר בה איש, מאכלה חציר ודשא וכאשר לא תמצא די רעבונה תבלע גם כן עצמות וברזל וכל מתכות וזכוכית, כאשר אמרו בשבת (קכח, א): 'שברי זכוכית מאכל לנעמית' ופירש רש"י - 'היענה'".

ב. וראיתי בספר 'מגדים חדשים' (לשבת שם) שישב על המדוכה האם דרך הנעמיות לאכול זכוכיות ומתכות לכתחילה, או שמא אין הם אוכלים זאת אלא בדיעבד כשאין להם מזון אחר, והראה בזה סתירות לכאורה בדברי חז"ל. שהנה כלפי המאכלים שהכניס נח לתיבה להחיות בהם נפש כל חי מפורש במדרש (בראשית רבה לא, יד): "רבי אבא בר כהנא אמר, הכניס עמו זמורות לפילים, חצובות לצבאים, זכוכית לנעמיות", ונראה שזהו המאכל הרגיל שלהם, בדומה לפילים שדרכם לאכול זמורות.

מאידך מצינו בירושלמי כאן שכדי להאכיל את הנעמיות בזהב היו צריכים לטוח את הזהב בבצק, ונראה שרק על ידי תחבולה זו היו הנעמיות מסכימים לאכול את הזהב (וציין שאכן במדרשים המקבילים לדברי הירושלמי לא מצאנו שהיו טחים את הזהב בבצק), והניח סתירה זו בתימה.

ג. כמובן שדוחק לחלק בין זכוכית למתכות, או בין כל סוגי המתכות למתכת הזהב, וזיל בתר טעמא שיכולה היא לאכול אפילו דברים קשים שאין הם מזון, ובוודאי אין לחלק בין הדבקים והכל בכלל. ולפיכך היה נראה לומר שגם אם אין דרך הנעמיות לאכול את המתכות לכתחילה, מכל מקום לא הכניס להם נח לתיבה כי אם זכוכיות, שכן ברור שזכוכיות הם יותר קשי העיכול אפילו לנעמיות מאשר כל מידי דמיזן, ונמצא שנעמית האוכלת זכוכיות היא שבעה ליותר זמן, ומכיוון שנח חפץ לצמצם בכמות המזון ככל היכולת, שלא יתפוס מקום בתיבה, לפיכך העדיף להאכיל את הנעמיות בזכוכית.

ד. אולם האמת נראה לי שכל עניין זה שהיו טחים את הזהב בבצק לא היה זה כלל מחמת לעודד ולהביא את הנעמיות לאכול את הזהב, כי גם בלאו הכי היו הנעמיות אוכלות זאת וכמו שאוכלים כל מיני מתכות וזכוכיות, וכל ענין הטיחה בבצק אינה כי אם מכללי הזיקוק, שהזהב מזדקק במעי הנעמיות ביתר שאת כשבד בבד יש במעיה גם בצק.

וטעם הדבר כפי שהביא בספר 'מעשה טוביה' (לרבי טוביה הרופא, שנדפס לראשונה בוונציה תס"ז, שער ג, פרק ב, אות יח-יט) אודות ענין זה שיש בכוח הנעמיות לזכך מתכות: "ובאיזה בעלי חיים אשר בבטנה הרבה שאור שם גם כן תמצא כח המתין ממש - המשל בזה העוף 'בת היענה' האוכל זכוכית וברזל ותמצא בצואתו איזה ברזל שחציו ויותר ניתן וחסר משקלו, וכן בשאר עופות שחמוצתם או שאורם הרבה ולכן אוכלים תמיד אבנים וטיט ונתר כי יודעים ומכירים טבעם".

נמצא שהשאור הוא הגורם להיתוך המתכות במעי הנעמיות, ומילתא דמסתברא היא שהבצק שיש בו שאור ומחמצת הוא מוסיף ומסייע בזיקוק הזהב.

ה. ואתה דע לך שבצק גרידא אין רגילות של בעלי החיים לאכול, וכפי שכתב רבנו הרמב"ן ב"מלחמות ה'" (ביצה יא,